

*Dr Dubravka Klasiček, viši asistent
Univerzitet Josipa Jurja Štrosmajera
Pravni fakultet u Osijeku*

NUŽNI DIO: U NATURI ILI U NOVCU?

Sažetak: Rad se bavi pravnom prirodom nužnog dijela koja može biti dvojaka – tzv. nasljednopravna (nužni dio "u naturi"), kakva je u hrvatskom nasljednom pravu te obveznopravna (nužni dio "u novcu"), kakva je u pojedinim europskim državama. Rad donosi osnovne karakteristike oba ova sustava, njihove prednosti i nedostatke, pregled pojedinih europskih država u kojima nužni dio ima obveznopravnu prirodu, stavove različitih autora koji su se u svojim radovima bavili ovom problematikom te prijedloge mogućih promjena vezanih uz pravnu prirodu nužnog dijela u Republici Hrvatskoj.

Ključne riječi: nužni dio, nužni dio u naturi, nužni dio u novcu, nasljednopravna priroda nužnog dijela, obveznopravna priroda nužnog dijela, nužni nasljednici, ograničenje slobode oporučnog raspolaganja, nužni dio de lege ferenda

1. Uvod

Jedno od osnovnih načela nasljednog prava je sloboda oporučnog raspolaganja. Ovo načelo ostavlja pojedincu slobodu da za slučaj svoje smrti raspolaže svojom ostavinom onako kao želi.¹ Ipak, treba naglasiti kako ova sloboda niti u jednom pravnom sustavu koji ju priznaje nije apsolutna. Tako i u Republici Hrvatskoj određeni članovi ostaviteljeve obitelji, nužni nasljednici, imaju pravo na svoj nužni dio te su besplatna raspolaganja koja vrijeđaju taj nužni dio pobojna.²

Pravna priroda nužnog dijela može biti dvojaka. Naime, u većem broju europskih pravnih sustava nužni dio ima nasljednopravnu prirodu te se stječe u naturi tj. kao dio ostavine. Za razliku od toga, u pojedinim pravnim sustavima nu-

¹ Gavella, N., Belaj, V., Nasljedno pravo, Narodne novine, 2008., str. 217.

² Čl. 7. st. 2. Zakona o nasljeđivanju, Narodne novine br. 48/03, 163/03., 35/05., (dalje: ZN).

žni dio ima obveznu pravnu prirodu te predstavlja isplatu određene svote novca koja odgovara vrijednosti nužnog dijela.³

Pravna će priroda nužnog dijela u određenom nasljednom pravnom sustavu uvjetovati ono što će nužni nasljednik moći zahtijevati ukoliko je povrijeđen njegov nužni dio te ono što će oporučni nasljednici, i eventualno obdarenici, biti dužni dati nužnom nasljedniku na ime povrijeđenog nužnog dijela. Dakle, pravna priroda nužnog dijela direktno utječe na to hoće li oporučni nasljednici i/ili obdarenici nužnom nasljedniku morati prepustiti ono što su naslijedili tj. ono što im je darovano ili će mu biti dužni isplatiti određeni novčani iznos te zadržati ono što su stekli temeljem oporuke, odnosno ugovora o darovanju. Vezano uz ranije rečeno, o pravnoj će prirodi nužnog dijela posredno ovisiti i hoće li se ostaviteljeva volja izražena u oporuci te u ugovoru o darovanju poštovati, pa će takva njegova raspolaganja ostati valjana, ili će nužni nasljednik svojim zahtjevom za nužnim dijelom ustati protiv ostaviteljeve volje izražene u oporuci i/ili darovanju i pobijati ju.

2. Osnovne karakteristike nužnog dijela koji ima nasljednu pravnu prirodu (nužni dio u naturi)

Još je rimsko pravo postavilo nužni dio kao *pars hereditatis*, što je bila posljedica tadašnjeg shvaćanje o obiteljskom jedinstvu imovine i religijskog kulta gdje je život obitelji predstavljao koegzistenciju ljudi i stvari te bivših i sadašnjih generacija. Ovo je ujedno i bila osnova rimskog shvaćanja nasljeđivanja kao univerzalne sukcesije – *heres et defunctus una aedemque persona esse intelliguntur*. U ovakvom okruženju svakako je bilo nemoguće nužni dio oblikovati kao *pars bonorum* (nužni dio obveznu pravne prirode).⁴ Sukladno navedenom, nužni je nasljednik, ako bi zahtijevao svoj povrijeđeni nužni dio, postajao univerzalni sukcesor te je stjecao određeni alikvotni dio ostavine koji bi odgovarao vrijednosti njegovog nužnog dijela. Dakle, on bi naslijedio dio ostaviteljeve ostavine jednako kao i bilo koji drugi oporučni ili zakonski nasljednik tog ostavitelja, unatoč tome što je to ostavitelj htio izbjeći.

S obzirom da je rimska pravna tradicija bila od odlučujućeg utjecaja na većinu suvremenih prava, ne čudi činjenica da velik broj država kontinentalnoeuropskog pravnog kruga i danas ima nužni dio nasljednu pravne prirode. Tako je i s Republikom Hrvatskom, pa hrvatski Zakonu o nasljeđivanju, sukladno čl. 70.

³ Krajcer, S., Philadelphia, V., *Das Pflichtteilsrecht in Europa*, u Welsch, R., *Die Reform des österreichischen Erbrechts*, Verhandlungen des Siebzehnten Österreichischen Juristentages, Wien, 2009., str. 74.

⁴ Antić, O.B., *Sloboda zaveštanja i nužni deo* – doktorska disertacija, Beograd, 1983., str. 271.-272.

st. 1., navodi kako je pravo na nužni dio nasljedno pravo. Samim time nužni je nasljednik univerzalni sukcesor ostavitelja te ima pravo zahtijevati alikvotni dio ostavine. Veličina nužnog dijela pojedinog nužnog nasljednika ovisi o kategoriji u koju pojedini nužni nasljednik ulazi. Tako svi apsolutni nužni nasljednici⁵ imaju pravo na nužni dio u vrijednosti polovine, dok relativni nužni nasljednici⁶ imaju pravo na nužni dio u vrijednosti trećine onoga što bi im inače pripalo po zakonskom redu nasljeđivanja.⁷

U pravnom sustavu u kojemu nužni dio ima nasljednopravnu prirodu, nužnom će nasljedniku, ukoliko bude zahtijevao povrijeđeni nužni dio, pripasti dio nasljednog prava određene veličine i vrijednosti na temelju striktnih zakonskih normi. Zahtjev nužnog nasljednika uglavnom je u opreci s pretenzijama osoba u čiju korist je ostavitelj raspolagao, bilo oporukom ili darovanjem.⁸ U razdoblju koje prethodi utvrđenju nužnog dijela nužnog nasljednika, on je zajedničar u svim nasljedničkim zajednicama koje su za sunasljednike nastale u pogledu naslijeđenih dobara. Nužnom nasljedniku pripada jednako pravo na predmet svake od tih zajednica kao i svim ostalim zajedničarima – oporučnim nasljednicima, te on u svim tim zajednicama ima svoj udio.⁹ Nakon utvrđenja veličine nužnog dijela pojedinog nasljednika on prestaje biti zajedničar i postaje suvlasnikom s ostalim nasljednicima.¹⁰

U slučaju povrede nužnog dijela, nužni nasljednik može zahtijevati umanjenje oporučnih raspolaganja i/ili povrat darova koje je učinio ostavitelj. Sukladno odredbi čl. 78. Zakona o nasljeđivanju, raspolaganja oporukom umanjit će se, a darovi će se vratiti koliko je potrebno da bi se dopunio nužni dio. Zakonom je određen i redosljed po kojemu će se ovo odvijati, pa se, sukladno odredbi navedenog članka, prvo umanjuju raspolaganja oporukom, a ako nužni dio time ne bi bio podmiren, vraćaju se darovi. Ukoliko bi za uklanjanje povrede nužnog dijela bilo dovoljno da dođe samo do djelomičnog vraćanja dara, tada će obdarenik vratiti dar u onoj mjeri koliko je potrebno da bi se dopunio nužni dio. U ovom slučaju vraća se idealni dio dara, pa će obdarenik i nužni nasljednik postati suvlasnicima dara.¹¹

⁵ Ostaviteljev bračni / izvanbračni drug, potomci, posvojad i njihovi potomci, čl. 69. st. 1. ZN.

⁶ Ostaviteljevi roditelji, posvojitelji i ostali predci, no, samo ako su trajno nesposobni za rad i nemaju nužnih sredstava za život. Čl. 69. st. 2. ZN.

⁷ Čl. 70. st.3. ZN.

⁸ Gavella, Belaj, op. cit. (bilj. 1.), str. 371.

⁹ Cf. ibid., str. 372.

¹⁰ Cf. ibid, str. 372.-373.

¹¹ Cf. ibid, str. 375.

Načini diobe suvlasništva regulirani su odredbama čl. 49.-53. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima, Narodne novine, 91/96, 68/98, 137/99, 22/00, 73/00, 129/00, 114/01, 79/06, 141/06, 146/08, 38/09, 153/09, 143/12.

Može se zaključiti kako je najvažnija i najozbiljnija posljedica nasljedno-pravne prirode nužnog dijela to što je nužni nasljednik univerzalni sukcesor. On sudjeluje u podjeli ostavine koju dijeli na alikvotne dijelove sa svim ostalim nasljednicima, odnosno, ima pravo zahtijevati od obdarenika da mu u potpunosti ili djelomično ustupi dar, koji je dobio od ostavitelja. Dakle, u pravnim sustavima u kojima nužni dio ima nasljednopravnu prirodu, u slučaju povrede tog dijela nužni nasljednik svojim zahtjevom za nužnim dijelom ustaje direktno protiv volje ostavitelja izražene u njegovoj opourci i/ili ugovoru o darovnju, što dovodi do pobijanja takvih raspolaganja ostavitelja kako bi se namirio povrijeđeni nužni dio.

3. Osnovne karakteristike nužnog dijela koji ima obveznopravnu prirodu (nužni dio kao novčani iznos)

Temeljem nužnog dijela koji ima obveznopravnu prirodu, nužni nasljednik ima pravo na ime svog nužnog dijela zahtijevati isplatu određene svote novca. Ovako oblikovan nužni dio nastao je u srednjovjekovnom pruskom pravu kako bi se spriječila podjela poljoprivrednih posjeda vojne aristokracije te kako bi se očuvala ekonomska moć poljoprivrednih dobara i njihovih vlasnika, što se nikako nije moglo postići koncepcijom nužnog dijela kakva je nastala u rimskom pravu i postojala od rimskih vremena.¹² Nužni dio kao pravo na novčani zahtjev trebao je spriječiti podjelu poljoprivrednih zemljišta te očuvati ekonomsku moć tih dobara i njihovih vlasnika. Od tada se nužni dio u ovakvom obliku proširio na više europskih država te danas postoji, primjerice, u Austriji, Francuskoj, Mađarskoj, Nizozemskoj, Njemačkoj, Poljskoj, Srbiji, dijelovima Španjolske (Katalonija i Galicija¹³).¹⁴

U sustavima u kojima je nužni dio određen u novcu, potencijalni nužni nasljednik nije univerzalni sukcesor ostavitelja te nema pravo na alikvotni dio ostavine, odnosno, nema pravo zahtijevati povrat darova u slučaju da mu je povrijeđen nužni dio, već od oporučnih nasljednika, i eventualno obdarenika, ima pravo zahtijevati isplatu određenog novčanog iznosa na ime povrijeđenog nu-

¹² Antić, op. cit. (bilj. 4.), str. 273.-274.

¹³ Više o različitostima u nužnom nasljednom pravu u Španjolskoj vidi Càmara Lapuente, S., *Freedom of testation, Legal Inheritance Rights and Public Order under Spanish Law* u Anderson, M., Arroyo i Amayuelas, E., *The Law of Succession: Testamentary Freedom*, Europa Law Publishing, 2011., str. 273.-274.

¹⁴ Više vidi Krajcer, Philadelphia, op. cit. (bilj. 3.), str. 166.-170., 178.-182., 185.-192.; Pintens, W., Seyns, S. *Perspective 5, Comparative Law – Germany*, str. 168. i van Mourik, M.J.A., *Perspective 5, Comparative Law – The Netherlands*, str. 109., sve u *Imperative Inheritance Law in a Late-Modern Society*, ur. Castelein, C., Foqué, R. and Verbeke, A., Intersentia, 2009.; Csöndes, M., Klasiček, D., *Pravna narav nužnog dijela u hrvatskom i mađarskom nasljednom pravu*, *Suvremeni pravni izazovi: EU – Mađarska _ Hrvatska*, Ur. Župan, M., Vinković, M., Pečuh-Osijek, 2012., str. 379.-399.

žnog dijela. U ovakvom sustavu nužni nasljednik je, ustvari, vjerovnik oporučnih nasljednika, odnosno obdarenika, koji su mu dužni na teret onoga što su stekli temeljem oporuke tj. dara, isplatiti određenu svotu novca koja odgovara veličini njegovog nužnog dijela.¹⁵

U sustavima u kojima nužni dio ima obveznopravnu prirodu, potencijalni nužni nasljednik u trenutku otvaranja nasljedstva *ipso iure* stječe pravo na zahtjev za isplatom određene svote novca. Dakle, nužni nasljednik u ovakvom sustavu nema isti pravni položaj kao ostali nasljednici odnosnog ostavitelja te također nema jednak pravni položaj ni kao nužni nasljednik u pravnim sustavima u kojima nužni dio ima nasljednopravnu prirodu. Kada nužni dio ima obveznopravnu prirodu, nužni nasljednik se, ustvari, niti ne može smatrati nasljednikom – univerzalnim sukcesorom već vjerovnikom.

Treba napomenuti kako se na nužni dio obveznopravne prirode, uz pravila obveznog prava, primjenjuju i određene odredbe nasljednog prava, pa unatoč značajnim razlikama između ove dvije grupe pravnih sustava koje se odnose na pravnu prirodu nužnog dijela, među njima postoje i brojne sličnosti vezane uz nužno nasljeđivanje općenito. Primjena odredaba nasljednog prava na nužni dio obveznopravne naravi je potrebna stoga što bi, u suprotnom, potencijalni nužni nasljednik mogao biti bilo tko, s obzirom da ta osoba ne bi morala ujedno biti i zakonski nasljednik ostavitelja; ta bi osoba imala pravo zahtijevati nužni dio bez obzira na pripadnost određenom nasljednom redu, stupnju srodstva ili svoju dostojnost za nasljeđivanje; ostavitelj takvu osobu ne bi mogao isključiti ili lišiti nužnog dijela; nužni nasljednik ne bi moglo biti začeto, no još nerođeno dijete itd.¹⁶ Zato će u oba sustava biti od iznimnog značaja osobne karakteristike potencijalnih nužnih nasljednika, kao što je: dostojnost za nasljeđivanje, stupanj srodstva, pripadanje određenom nasljednom redu, primjena određenih načela nasljednog prava, priznavanje prava na nužni dio i nasciturusu itd.¹⁷

4. Osnovne razlike između nužnog dijela nasljednopravne i nužnog dijela obveznopravne prirode

Najveća razlika između ova dva oblika nužnog dijela je u tome što nužni nasljednik kod nužnog dijela nasljednopravne prirode ima pravo na određenio dio ostavine / povrat dara, dok kod nužnog dijela obveznopravne prirode ima pravo zahtijevati isplatu određene svote novca od oporučnih nasljednika i/ili obdarenika. Odluka suda kojom se nužnom nasljedniku dosuđuje određena svota novca na teret ostavine i ostalih nasljednika, odnosno obdarenika ima

¹⁵ Antić, op. cit. (bilj. 4.), str. 274.

¹⁶ Antić, O., Nasledno pravo, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2009., str. 175.-176.

¹⁷ Ibid.

konstitutivni karakter. Ova odluka djelovat će *ex nunc*, dakle od trenutka njezine pravomoćnosti, a ne kao što je to slučaj kod sustava u kojima je nužni dio nasljednopravne prirode, gdje će sudska odluka djelovati *ex tunc*, od dana smrti ostavitelja.¹⁸

Nadalje, u pravnim sustavima u kojima vrijedi načelo *ipso iure* nasljeđivanja, a nužni je dio određen kao nasljednopravna kategorija, nužni nasljednici, kao i svi ostali nasljednici postaju nasljednicima u trenutku smrti ostavitelja. No, oni će svoj povrijeđeni nužni dio moći steći tek ako ga budu zahtijevali. Rok u kojemu nužni nasljednik može zahtijevati umanjeno oporučnih raspolaganja je tri godine od proglašenja oporuke, dok povrat dara može zahtijevati u roku od tri godine od smrti ostavitelja, njegovog proglašenja umrlim, odnosno utvrđenja njegove smrti.¹⁹ Dakle, od ostaviteljeve smrti do isteka navedenog roka traje vrijeme pendencije, jer sve dok nužni nasljednik ne zahtijeva svoj nužni dio ili dok na protekne navedeni rok od tri godine, neće se znati tko će i u kojim udjelima doista nasljediti ostavitelja, odnosno neće se znati hoće li obdarenik moći zadržati dar koji mu je ostavitelj darovao, a koji dolazi u obzir za vraćanje u slučaju povrede nužnog dijela.

Za razliku od navedene situacije, kod nužnog dijela obveznopravne prirode ovakvih pravnih nesigurnosti i neizvjesnosti nema. Naime, nužni nasljednik se u ovakvom sustavu neće ni smatrati nasljednikom u pravom smislu te riječi jer neće imati pravo zahtijevati dio ostavine niti povrat darova. S tim u vezi, oporučni nasljednici neće biti u neizvjesnosti hoće li ono što su stekli na temelju oporuke morati dijeliti s nužnim nasljednikom, odnosno obdarenici neće biti u neizvjesnosti hoće li izgubiti ono što im je ostavitelj darovao, zato što je nužni nasljednik zahtijevao svoj nužni dio.

Naravno, zbog svega navedenog postoji i velika razlika između pravnog položaja nužnog nasljednika u svakom od ova dva različita pravna sustava. U sustavima u kojima nužni dio ima nasljednopravnu prirodu, nužni su nasljednici univerzalni sukcesori pa će zbog toga odgovarati za dugove ostavitelja; imat će pravo zahtijevati diobu ostavine te sudjelovati u upravljanju i raspolaganju onime što su naslijedili te će u nekim slučajevima moći će i zahtijevati povrat darova koje je učinio ostavitelj. Sve ovo je protivno volji ostavitelja i negativno se odražava na oporučne nasljednike i obdarenike. U sustavima u kojima nužni dio ima obveznopravnu prirodu, nužni nasljednik je vjerovnik koji od trenutka otvaranja nasljedstva ima pravo zahtijevati isplatu određene svote novca na ime svog nužnog dijela (uz moguće korekcije u nekim sustavima²⁰); on neće odgovarati za dugove ostavitelja; neće sudjelovati u upravljanju, raspolaganju, diobi

¹⁸ Cf. *ibid.*, str. 277.

¹⁹ Čl. 84. ZN.

²⁰ O tome više *infra*.

ostavine te neće moći tražiti povrat darova. Ovo će, svakako, rezultirati većim poštovanjem ostaviteljeve volje izražene u oporuci i prilikom darovanja.²¹

Dakle, može se reći kako će se volja ostavitelja više poštovati u slučaju da se nužni dio isplaćuje u novcu. Naime, kad nužni nasljednik postavi zahtjev za isplatom nužnog dijela, on ne pokušava pobiti ono što je ostavitelj odredio u oporuci ili u ugovoru o darovanju jer on na temelju tog svog zahtjeva neće, unatoč ostaviteljevoj volji, postati njegov nasljednik i dobiti dio nasljedstva tj. dar (odnosno dio dara). On nastupa kao vjerovnik i zahtijeva samo isplatu određene svote novca u visini vrijednosti njegovog nužnog dijela koji je povrijeđen oporukom ili darovanjem.

5. Nužni dio obvezopravne prirode u poredbenom pravu

Nužni dio obvezopravne prirode, kako je već ranije rečeno, postoji u nekoliko država u Europi. Primjerice, to su Austrija, Mađarska, Nizozemska, Njemačka, Poljska i Srbija. Dio koji slijedi donosi kratki osvrt na nužni u pojedinim europskim državama, koje su u bližoj ili daljoj prošlosti promijenile njegovu pravnu prirodu s nasljednopravne u obveznopravnu.

5.1. Francuska

Na samom početku ovog dijela rada svakako treba spomenuti reforme francuskog nasljednog prava 2006.g. Naime, do 2006.g., nužni dio u Francuskoj su nužni nasljednici stajali u naturi, kao i u većini ostalih država u Europi. Spomenute reforme su primjer najnovijih promjena vezanih uz pravnu prirodu nužnog dijela jer je nakon njih nužni dio u Francuskoj iz onoga u naturi promijenjen u nužni dio koji se isplaćuje u novcu.²² Ovo je posebno zanimljivo, kad se uzme u obzir kako je Francuska oduvijek bila tipičan predstavnik nužnog dijela nasljednopravne prirode.²³

5.2. Mađarska

1959.g. mađarski Građanski zakonik izričito je odredio da nužni dio predstavlja zahtjev za određenom svotom novca, dakle da nužni dio ima obveznopravnu prirodu pa nužni nasljednik uopće nije nasljednik u pravom smislu rije-

²¹ Tako Stojanović, N., O zakonskom i nužnom nasljeđivanju u pravu Republike Makedonije i Republike Srbije, Makroprojekt Stvaranje uslova za razvoj modernog pravnog i društveno-ekonomskog sistema Srbije kao demokratske države: zbornik radova, Institut za pravna i društvena istraživanja Pravnog fakulteta, Niš, 2005., str. 317.

²² Code Civil, izmjene 2006. – n° 2006-778 du 23 juin 2006

²³ Pintens, W., Need and Opportunity of Convergence in European Succession Laws u Anderson, Arroyo i Amayuelas, op. cit. (bilj. 13.), str. 16.-17.

či.²⁴ Ipak, treba naglasiti da unatoč tome što u mađarskom nasljednom pravu vrijedi opće pravilo da se nužni dio isplaćuje u novcu, zakonodavac je ovom pravilu je postavio i dvije iznimke. Naime, ukoliko bi isplata u novcu bila nepoštена prema bilo kojoj uključenoj osobi, sud može donijeti odluku da se nužni dio stječe u naturi, dakle, kao dio ostavine. Također, nužni dio će se stjecati u naturi i ukoliko je tako odredio ostavitelj u svojoj oporuci.²⁵

5.3. Nizozemska

Još je 1954.g. određeno da nužni nasljednik u slučaju povrede nužnog dijela ima pravo zahtijevati samo isplatu određene svote novca na ime nužnog dijela. Dakle, u Nizozemskoj još tada nužni nasljednik prestaje biti nasljednikom i postaje vjerovnikom te na ime svog povrijeđenog nužnog dijela ima pravo tražiti isplatu od osoba u čiju korist je ostavitelj raspolagao i na taj način povrijedio njihov nužni dio. Ovo je imalo i praktične koristi s obzirom da se ukidanjem nužnog dijela u naturi omogućila jednostavnija podjela ostavine.²⁶

5.4. Njemačka

Može se reći da je nužni dio obveznopravne prirode i nastao na području Njemačke u srednjem vijeku. Naime, kako je ranije već spomenuto, u srednjovjekovnoj Pruskoj nužni se dio prestao davati u naturi i počeo se isplaćivati u novcu, kako bi se spriječila podjela poljoprivrednih posjeda vojne aristokracije te kako bi se očuvala ekonomska moć poljoprivrednih dobara i njihovih vlasnika, što se nije moglo postići dotadašnjom koncepcijom nužnog dijela. I danas, u slučaju povrede nužnog dijela, nužnim je nasljednicima u Njemačkoj zajamčena mogućnost postavljanja obveznopravnog zahtjeva u svrhu namirenja istoga.

Na ovom mjestu zanimljivo je spomenuti na koje je načine zakonodavac odlučio određenim osobama olakšati situaciju oko isplate nužnog dijela. Naime, nužni nasljednik ima mogućnost da, sukladno odredbi čl. 2314./1. BGB, od ostaviteljevih nasljednika zahtijeva sve potrebne podatke koji se odnose na ostavinu te da zahtijeva da se u njegovoj prisutnosti sastavi popis ostavine.²⁷ Također, pojedni će nasljednici nakon isplate nužnog nasljednika doći u iznimno težak položaj zbog te isplate. Zato je njima omogućeno da ponekada zahtijevati odgodu isplate. I prije izmjena zakona od 01.01.2010., nasljednici su imali pravo zahtijevati odgodu isplate u slučaju da je ona bila neuobičajeno tegobna i

²⁴ Csöndes, Klasiček, op. cit. (bilj. 14.), str. 382.

²⁵ Csehi, Z., *The Law of Succession in Hungary* u Anderson, Arroyo i Amayuelas, op. cit. (bilj. 13.), str. 183.

²⁶ Tako Van Mourik, op. cit. (bilj. 14.), str. 109.

²⁷ Čl. 260. BGB.

pretjerana (u engl. tekstu '*unusually burdensome and unreasonable*'). Nakon izmjena zakona 01.01.2010., odgoda isplate može se zahtijevati kad god bi isplata dovela dužnika u nepravedne poteškoće (odnosno oskudicu, u engl. tekstu '*inequitable hardship*').²⁸

5.5. Srbija

U Srbiji je nužni dio također određen u obliku isplate određene svote novca. Zanimljivost vezana uz Srbiju je u tome što je, kao i u Mađarskoj, obvezno-pravna priroda nužnog dijela postavljena kao oboriva presumpcija pa nužni dio neće uvijek biti isplaćen u novcu već će se ponekada stjecati i u naturi. Do ovoga će doći ako tako odredi ostavitelj u svojoj oporuci ili sud donese takvu odluku povodom zahtjeva nužnog nasljednika.

Srpski Zakon o nasljeđivanju²⁹ u odredbi čl. 43. određuje da nužni nasljednik ima pravo na obveznopravni zahtjev za isplatu novčane protuvrijednosti svog povrijeđenog nužnog dijela. No, na zahtjev nužnog nasljednika sud će moći odrediti da mu pripadne određeni dio stvari ili prava iz ostavine pa će u tom slučaju nužni nasljednik steći nužni dio koji će po svojoj prirodi biti nasljednopravni. Prilikom donošenja odluke o dosudi nužnog dijela u naturi, sud će voditi računa o karakteristikama stvari i vrijednosti cijele ostavine; postojanju i trajanju zajednice života ostavitelja i nužnog nasljednika; imovinskom stanju nužnog nasljednika, oporučnih nasljednika i drugih osoba koje imaju nešto primiti iz ostavine. Kako je već spomenuto, nužni će nasljednik nužni dio steći u naturi i u slučaju da je tako sam ostavitelj odredio u svojoj oporuci.³⁰

5.6. Španjolska

Već je ranije rečeno da pravna priroda nužnog dijela nije ujednačena u cijeloj Španjolskoj pa se tako u Kataloniji i Galiciji nužni dio isplaćuje u novcu, dok se u ostatku Španjolske nužni dio stječe u naturi. No, treba napomenuti kako su se španjolskom nasljednom pravu u posljednjih nekoliko desetljeća dogodile značajne promjene vezane uz nužni dio, a neke od njih se odnose i na pravnu prirodu nužnog dijela, tj. na mogućnost isplate nužnog dijela u novcu.

Naime, još je 1981. g., unatoč općem pravilu da se nužni dio stječe u naturi, omogućena isplata nužnog dijela onda kada je dio ili cijela ostavina ostavljena

²⁸ Röthel, A., Law of Succession and Testamentary Freedom in Germany u Anderson, Arroyo i Amayuelas, op. cit. (bilj. 13.), str. 164.

²⁹ Zakon o nasljeđivanju, Sl. glasnik RS, br. 46/95 i 101/2003 - odluka USRS, (dalje: ZN – SRB).

³⁰ Više o korekciji pravne prirode u Srbiji vidi Antić, O., Balinović, M., Komentar Zakona o nasljeđivanju, Beograd, 1996., str. 235.-236. i Antić, op. cit. (bilj. 19.), str. 199.

kojem ostaviteljevom potomku.³¹ U tom slučaju, takav potomak može isplatiti nužni dio ostalih potomaka u novcu te im nije dužan ustupiti dio ostavine. Također, izmjenama zakona 2003.g. omogućeno je ostavitelju koji želi sačuvati, primjerice tvrtku, poduzeće, korporaciju i sl. (u engl. tekstu čl. 1056. Código Civil – dalje CC: '*...business...undivided an economic undertaking...capital corporation...a group of them...*') isplata nužnog dijela, pa čak i u slučaju da se ostavina ne sastoji od gotovog novca.³² Za isplatu nužnog dijela mogu se koristiti sredstva bez obzira na to odakle potječu te je čak moguće odgoditi isplatu na vrijeme do pet godina nakon ostaviteljeve smrti. Ovo uvelike odstupa od općeg pravila da se nužni dio ne može uvjetovati ili opteretiti na bilo koji način te da se njegovo plaćanje ne može odgoditi (čl. 813.2 CC).³³ Dr. Cámara Lapuente predlaže kako bi jedna od poželjnih promjena u španjolskom nasljednom pravu, u skladu s komparativnim pravom, svakako bila i prelazak na nužni dio obveznopravne prirode kakav trenutno postoji u Kataloniji i Galiciji.³⁴

6. Prednosti i mane nužnog dijela nasljednopravne i obveznopravne prirode

Nakon analize osnovnih karakteristika nasljednopravne i obveznopravne prirode nužnog dijela u pojedinim europskim državama, treba navesti i njihove prednosti, odnosno, mane kako ih je uočio autor ovog rada a koje se nadovezuju na ono što su u svojim radovima navodili autori koji su se bavili ovom problematikom.

a) Nužni dio nasljednopravne prirode predstavlja iznimno grubo kršenje načela slobode oporučnog raspolaganja i to na nekoliko načina. Kao prvo, u stvarima u kojima se nužni dio stječe u naturi, ostaviteljeva volja izražena u oporuci i darovanju gotovo se uopće ne poštuje. Naime, oporučnim se nasljednicima, za koje je ostavitelj htio da ga naslijede, umanjuje ili u potpunosti oduzima ono što im on namijenio oporukom, dok se obdarenici mogu naći u situaciji da ostanu bez dara, iako im je ostavitelj svojom voljom nešto darovao. Kao drugo, ako nužni nasljednik odluči zahtijevati svoj nužni dio, on će morati postati ostaviteljev nasljednik, iako je to upravo ono što je ovaj htio izbjeći pravljjenjem oporuke i darovanjem.³⁵

U slučaju nužnog dijela obveznopravne prirode situacija je potpuno drukčija. Kada se nužni dio isplaćuje u novcu, nužni nasljednici nisu univerzalni

³¹ Čl. 841. Código Civil (izmjena Ley 11/1981., 13. 05.1981.).

³² Čl. 1056. Código Civil (izmjena Ley 7/2003., 01.04.2003.).

³³ Više Cámara Lapuente, op. cit. (bilj. 13.), str. 289.

³⁴ Cf. *ibid.*, 291.

³⁵ Welsler, R., *Die deutsche Erbrechtsreform – ein Vorbild für Österreich?: Abschaffung oder Verkleinerung des Pflichtteils?*, op. cit. (bilj. 3.), str. 102.

sukcesori ostavitelja već vjerovnici kojima, *ipso iure* nakon smrti ostavitelja, pripada pravo zahtijevati od oporučnih nasljednika i/ili obdarenika isplatu određene svote novca, koja odgovara vrijednosti njegovog nužnog dijela. Nužni nasljednik-vjerovnik svojim zahtjevom ne ustaje protiv volje ostavitelja te ne dolazi do pobijanja ostaviteljevih besplatnih raspolaganja povodom zahtjeva za nužnim dijelom. Dakle, u ovom slučaju se u najvećoj mogućoj mjeri poštuje načelo slobode oporučnog raspolaganja. Nadalje, ako nužni nasljednik zahtijeva svoj nužni dio, oporučni nasljednici i obdarenici neće biti u opasnosti izgubiti ili dijeliti s nužnim nasljednikom ono što su stekli od ostavitelja temeljem njegovih besplatnih raspolaganja. Ovo je svakako najveća prednost nužnog dijela koji ima obveznopravnu prirodu.³⁶

Ovu prednost nužnog dijela u novcu vrlo često ističu i ostali autori koji su se bavili ovom problematikom, te se može primijetiti kako mnogi od njih zauzimaju stav da je jedan od najsnažnijih načina ograničavanja slobode oporučnog raspolaganja upravo nužni dio koji ima nasljednopravnu prirodu.³⁷ Primjerice Castelein, kada govori o vrstama prava na nužni dio koje postoje u raznim pravnim sustavima, navodi kako glede nužnog dijela kao ograničanju oporučnog raspolaganja možemo govoriti o tri postojeća sustava: onima u kojima je sloboda oporučnog raspolaganja snažno ograničena pravima potencijalnih nužnih nasljednika; sustavima u kojima je ovo ograničenje slabije te sustavima koji uopće ne poznaju nužno nasljedno pravo.³⁸ On kao jednu od osnovnih karakteristika sustava u kojima je sloboda oporučnog raspolaganja najsnažnije ograničena pravima nužnih nasljednika navodi upravo nasljednopravnu prirodu nužnog dijela.³⁹

b) Kada nužni dio ima obveznopravnu prirodu, oporučni nasljednici i obdarenici će se svoje obveze osloboditi isplatom određene svote novca nužnom nasljedniku. Može se zamisliti da će isplata nužnog dijela, upravilu, pojednostaviti i ubrzati rješavanje sporne situacije. Svakako da se oporučni nasljednici i/ili obdarenici ni u jednom od ova dva sustava neće nalaziti u idelanom položaju u slučaju da je ostavitelj nužni dio povrijedio svojim besplatnim raspolaganjima. U svakoj od mogućih situacija doći će do određenog umanjenja njihove imovine, ako nužni nasljednik odluči zahtijevati svoj nužni dio. Ipak, u sustavu u kojemu se nužni dio daje u naturi, za zamisliti je da potencijalno može doći do više komplikacija i stresa nego što je to slučaj kada se nužni dio isplaćuje u nov-

³⁶ Antić, op. cit. (bilj. 4.), str. 275.

³⁷ Npr. Castelein, C. Introduction and Objectives; Foqué, R., Verbeke, A. Towards an Open and Flexible Imperative Inheritance Law, sve u Castelein, Foqué, Verbeke, op. cit. (bilj. 14.), str. 31., 212., 220.

³⁸ Castelein, cf. ibid, str. 31.

³⁹ Ibid.

cu. Ako su oporučni nasljednici i obdarenici dužni nužnom nasljedniku isplatiti samo određeni iznos novca, tada oni nisu prisiljeni zbog zahtjeva nužnog nasljednika s njim imati duži kontakt, koji je neizbježan u slučaju kada nužni nasljednik, primjerice, s oporučnim nasljednikom dijeli naslijeđenu ostavinu, bar dok ne dođe do razvrgnuća suvlasništva koje je time nastalo.

Ovu prednost navodi i Van Mourik koji zastupa stav da je, nakon uvođenja nužnog dijela obveznopravne naravi u Nizozemskoj, takav nužni dio imao i praktičnih koristi s obzirom da se prelaskom s nužnog dijela u naturi na onaj u novcu omogućila jednostavnija podjela ostavine.⁴⁰

c) Nužni dio isplaćen u novcu često će biti u interesu i samog nužnog nasljednika kojemu možda treba gotov novac, a ne dio ostavine ili darovi koje je ostavitelj namijenio drugim osobama. Može se zamisliti situacija u kojoj nužni nasljednik, čiji nužni dio je povrijeđen, ima određenih financijskih poteškoća, bilo da se radi o osobi koja se školuje i treba namaknuti sredstva za daljnje obrazovanje; bilo da se radi o nezaposlenoj osobi koje nema osnovnih sredstava za život; odnosno osobi koja je stara i/ili teško bolesna pa joj novac treba za nabavku lijekova. U ovakvom i sličnim slučajevima, nužnom će nasljedniku u svakom slučaju više odgovarati isplata određene svote novca na ime svog nužnog dijela.⁴¹

d) Također, nužni dio obveznopravne prirode pogoduje i očuvanju pojedinih stvari koje je ostavitelj namijenio svojim oporučnim nasljednicima i/ili obdarenicima, s obzirom se u tom slučaju smanjuje vjerojatnost da će doći do rascjepkavanja tih stvari zbog podjele ostavine između oporučnog nasljednika i/ili obdarenika, s jedne strane, i nužnog nasljednika, s druge strane. Kako je na samom početku i rečeno, ovo je i bio pravi razlog nastanka nužnog dijela obveznopravne prirode u srednjovjekovnom pruskom pravu.⁴² Slična namjera vidljiva je i u izmjeni španjolskog CC kojom je omogućeno ostavitelju da, ako želi sačuvati tvrtku, poduzeće, korporaciju i sl. od podjele, odredi da se nužni dio ima isplatiti u novcu (čl. 1056. CC).

7. Nužni dio u hrvatskom nasljednom pravu – *de lege ferenda*

Posljednje veće reforme koje je prošlo nasljedno pravo u pojedinim europskim državama pokazatelj su sve snažnije tendencije da se pravna priroda nužnog dijela promijeni iz nasljednopravne u obveznopravnu.⁴³ Može se reći da se radi gotovo o trendu prelaska na nužni dio u novcu i to trendu koji je svakako dobrodošao. Jedan od osnovnih razloga zbog kojeg bi ova promjena bila poželj-

⁴⁰ Van Mourik, op. cit. (bilj. 14.), str. 109.

⁴¹ Više o ovoj problematici vidi Welsler, op. cit. (bilj. 35.), str. 102.

⁴² Antić, op. cit. (bilj. 4.), str. 273.-274.

⁴³ Vaquer Aloy, A., Freedom of Testation, Compulsory Share and Disinheritance Based on Lack of Family Relationship u Anderson, Arroyo i Amayuelas, op. cit. (bilj. 13.), str. 93.

na naveden je još prilikom izrade BGB-a. Naime, već tada se ukazivalo na to da će, u pravilu, ostavitelj imati valjan razlog za iznaslijeđenje svojih potomaka. Stoga, ukoliko zakonodavac unatoč volji ostavitelja želi takvom potomku ili potomcima osigurati dio ostavine u obliku nužnog dijela, tada nikako nije prikladno da potomak taj nužni dio stječe u naturi, već bi mu se on trebao isplatiti.⁴⁴

Dakle, već tada se stalo na stajalište da, ako će nužni nasljednik svakako imati pravo na nužni dio, nužni dio ne bi trebao biti dio ostavine jer je to previše grubo kršenje volje ostavitelja. S tim u vezi i mi se danas možemo zapitati – je li u redu da, ako je ostavitelj odlučio nekog svog nužnog nasljednika isključiti iz nasljedstva, zakonodavac omogući takvom nasljedniku da svojim zahtjevom za nužnim dijelom ustaje protiv onoga što je ostavitelj odredio u oporuci i/ili darovanju te unatoč ostaviteljevoj volji postane njegovim nasljednikom i stekne određeni dio ostavine, odnosno dar koji je ovaj darovao nekoj trećoj osobi?

Ako se, kao što su mnogi drugi autori i učinili⁴⁵, zauzme stav da nam je u 21. stoljeću potreban fleksibilniji i otvoreniji sustav nužnog nasljeđivanja, onda bi svakako bilo dobro razmisliti o promjeni pravne prirode nužnog dijela u Republici Hrvatskoj s nasljednopravne u obveznopravnu. Svakako je zanimljiva činjenica kako autori u čijim državama nužni dio ima obveznopravnu prirodu prihvaćaju i hvale ovakvo rješenje te niti jedan od onih čija su djela analizirana za potrebe ovog rada ne smatra da bi se u njihovoj državi trebala promijeniti pravna priroda nužnog dijela iz obveznopravne u nasljednopravnu. Za razliku od toga, bez problema se moglo naići na brojne autore koji se zalažu za prelazak s nasljednopravne prirode nužnog dijela u obveznopravnu. Također, na ovom mjestu treba naglasiti kako postoje naznake da bi i pojedine europske države u kojima je nužni dio određen u naturi, u bliskoj budućnosti mogle prijeći na nužni dio u novčanom iznosu.⁴⁶

Ukoliko bi hrvatski zakonodavac odlučilo promijeniti pravnu prirodu nužnog dijela iz nasljednopravne u obveznopravnu, čini se da bi dobar primjer mogla biti rješenja kakva postoje u Srbiji. Naime, nasljedno pravo, kao ni druge grane prava, nikako nije imuno na promjene i prihvaćanje rješenja koja postoje u drugim pravnim sustavima, a ovo posebno vrijedi kada se radi o pravnim sustavima susjednih država.⁴⁷ Tako ni naš zakonodavac ne bi trebao lutati tražeći

⁴⁴ Tako Pintens, op.cit. (bilj. 23.), str. 16.

⁴⁵ Više vidi Foqué, Verbeke, op. cit. (bilj. 37.), str. 219.-221.

⁴⁶ Npr. Češka, cf. Krajcer, Philadelphia, op. cit. (bilj. 3.), str. 189. Glasni su prijedlozi da se isto dogodi i u primjerice Španjolskoj (u onim dijelovima koji još nemaju nužni dio obveznopravne prirode), cf. Cámara Lapuente, op. cit. (bilj. 13.), str. 289. Također će biti zanimljivo vidjeti u kojem smjeru će se i hoće li se mijenjati nasljedno pravo u Belgiji, posebno nakon reformi francuskog nasljednog prava i njihovog prelaska na nužni dio obveznopravne prirode, cf. Foqué, Verbeke, op. cit. (bilj. 37.), str. 220.

⁴⁷ Pintens, op. cit. (bilj. 23.), str. 7.

uzor za uvođenje predloženih promjena, već bi bilo dovoljno pogledati kako je ova problematika riješena kod jednih od naših najbližih susjeda. Naime, kako će pokazati sljedeći dio rada, između hrvatskog i srpskog zakonskog, a samim time i nužnog nasljednog prava, postoje određene razlike. Ipak, u velikom dijelu ova dva pravna sustava usvojila su jednaka rješenja, što je od posebnog značaja ako bi pravna priroda nužnog dijela u srpskom nasljednom pravu bila model za promjenu pravne prirode nužnog dijela u Hrvatskoj.

7.1. Neke osnovne razlike između zakonskog i nužnog nasljednog prava u Srbiji i Hrvatskoj

Kada se uspoređuje hrvatsko i srpsko zakonsko i nužno nasljedno pravo, posebno vezano uz krug zakonskih, a samim time i nužnih nasljednika, svakako treba naglasiti kako su već na prvi pogled vidljive određene razlike. Naime, u hrvatskom Zakonu o nasljeđivanju, izvanbračni drug je u potpunosti izjednačen s bračnim drugom (čl. 8. st. 2. ZN), što nije slučaj u srpskom nasljednom pravu. Nadalje, sukladno srpskom Zakonu o nasljeđivanju, postoji posebna odredba za slučaj da bračni drug u prvom nasljednom redu nasljeđuje s ostaviteljevim djetetom kojemu istovremeno nije roditelj. U tom slučaju, ako je imovina bračnog druga veća od one koja bi mu pripala prilikom podjele ostavine na jednake dijelove, svako ostaviteljevo dijete može naslijediti dvostruko više nego bračni drug, ukoliko sud ocijeni da je to opravdano.⁴⁸ Ovakve odredbe u hrvatskom Zakonu o nasljeđivanju nema.

Sljedeća značajna razlika vezana je uz situaciju kada bračni drug kao zakonski nasljednik nasljeđuje u drugom nasljednom redu jer iza ostavitelja nisu ostali potomci. U hrvatskom nasljednom pravu vrijedi pravilo da bračni drug nikada ostavinu ne dijeli s braćama i sestrama ostavitelja, pa ukoliko roditelji ostavitelja zbog bilo kojeg razloga ne nasljeđuju, cijelu ostavinu nasljeđuje bračni drug, bez obzira na postojanje potomaka takvih roditelja.⁴⁹ Za razliku od rješenja koje postoji u Hrvatskoj, srpski Zakon o nasljeđivanju određuje da će bračni drug naslijediti svu ostavinu u drugom nasljednom radu tek u slučaju da roditelji ostavitelja ne nasljeđuju, a nemaju svojih potomaka koji bi naslijedili njihov nasljedni dio.⁵⁰

Razliku između zakonskog nasljeđivanja u Srbiji i Hrvatskoj nailazimo i u činjenici da pojedini zakonski nasljednici imaju pravo na povećanje odnosno smanjenje svog zakonskog dijela. Radi se o bračnom drugu (čl. 23. i 26. ZN – SRB) i roditeljima ostavitelja (čl. 31. ZN – SRB). Ova mogućnost u hrvatskom nasljednom pravu ne postoji. Također, i prava posvojenika i posvojitelja se raz-

⁴⁸ Čl. 9. ZN – SRB.

⁴⁹ Čl. 11. st. 3. ZN.

⁵⁰ Čl. 15. 13., 14. i ZN – SRB.

likuju s obzirom na vrstu posvojenja o kojoj se radilo u konkretnom slučaju – potpunom ili djelomičnom posvojenju (čl. 34. – 38. ZN – SRB). U Hrvatskoj se ovo pitanje ne postavlja jer po hrvatskom Obiteljskom zakonu postoji samo jedna vrsta posvojenja – tzv. potpuno posvojenje, tj. posvojenje sa srodničkim učinkom.⁵¹

Što se tiče kruga nužnih nasljednika, ovdje također postoje određene razlike. U hrvatskom nasljednom pravu, za razliku od srpskog, izvanbračni drug je također nužni nasljednik ostavitelja, samim time što je izjednačen s bračnim drugom i što je ujedno i zakonski nasljednik.⁵² S druge pak strane, u krug nužnih nasljednika u srpskom nasljednom pravu ulaze i braća i sestre ostavitelja (čl. 39. ZN – SRB), što u hrvatskom nasljednom pravu nije slučaj od 2003. godine. Naime, može se reći da je stupanjem na snagu Zakona o nasljeđivanju 2003. godine, krug nužnih nasljednika u hrvatskom nasljednom pravu je s jedne strane sužen, zato što su braća i sestre ostavitelja prestali biti nužnim nasljednicima, dok je s druge strane proširen uvođenjem izvanbračnog druga kao nužnog nasljednika.

Ipak, za prijedloge koji se odnose na promjenu pravne prirode nužnog dijela u Hrvatskoj od posebnog su značaja rješenja srpskog Zakona o nasljeđivanju iz razloga što između nasljednih prava Hrvatske i Srbije, unatoč gore navedenim razlikama, postoje i brojne sličnosti. Ova dva pravna sustava slična su po tome tko ulazi u krug nužnih nasljednika, jer se osobe koje su nužni nasljednici u ove dvije države, unatoč razlikama, najvećim dijelom ipak preklapaju; po pretpostavkama koje potencijalni nužni nasljednici moraju ispuniti da bi imali pravo zahtijevati svoj nužni dio; po načinu računanja vrijednost ostavine i samog nužnog dijela; rokovima za postavljanje zahtjeva za nužnim dijelom itd. S obzirom na sve ove sličnosti, za zamisliti je da bi rješenja koja glede pravne prirode nužnog dijela postoje u srpskom nasljednom pravu jednako dobro funkcionirala i u našem nasljednom pravu.

7.2. Prijedlog promjena pravne prirode nužnog dijela u Hrvatskoj

Sukladno gore navedenom, autor ovog rada smatra da bi, ukoliko se u Hrvatskoj odluči prijeći na obveznopravnu prirodu nužnog dijela po uzoru na onaj u Srbiji i u ostalim europskim državama koje prihvataju ovakva rješenja, svakako svrsishodno bilo ostaviti mogućnost da se u određenim iznimnim situacijama nužni dio i dalje može stjecati u naturi, kao što je to slučaj u srpskom nasljednom pravu. Naime, ponekada zbog različitih razloga isplata nužnog dijela u novcu neće biti u interesu ni nužnog nasljednika, niti oporučnih nasljednika i/ili

⁵¹ Čl. 143. i 144. Obiteljskog zakona, Narodne novine 116/03, 17/04, 136/04, 107/07, 57/11, 61/11.

⁵² Čl. 8. st. 2. ZN.

obdarenika. Na primjer, moguća je situacija da nužni nasljednik umjesto isplate nužnog dijela želi neke stvari ili prava iz ostavine zbog sentimentalnih razloga ili zato što se namjerava baviti određenim zanimanjem pa mu u tu svrhu trebaju određene stvari iz ostavine. Moguće je također i da oporučnom nasljedniku, odnosno obdareniku, ne odgovara isplata nužnog dijela u novcu zbog određenih financijskih problema te bi mu zbog njih bilo teško ili nemoguće namaknuti sredstava za isplatu.

Stoga bi svakako trebalo ostaviti mogućnost da nužni nasljednik može svoj povrijeđeni nužni dio steći i u naturi, no samo u točno određenim iznimnim slučajevima. Dakle, moglo bi se omogućiti nužnom nasljedniku, no i oporučnim nasljednicima i obdarenicima⁵³ da, uz ispunjenje u zakonu navedenih pretpostavki, umjesto zahtjeva za isplatom nužnog dijela zahtijevaju da nužni nasljednik dobije svoj nužni dio u naturi. Pri tome bi sud prilikom odlučivanja treba li nužnom nasljedniku ipak isplatiti nužni dio ili povodom njegovog zahtjeva odlučiti da nužni dio stekne u naturi, mogao u obzir uzimati jednake činjenice koje uzimaju srpski sudovi kada odlučuju o istom pitanju. Oni, naime, pri odlučivanju povodom zahtjeva nužnog nasljednika vode računa o karakteristikama stvari i vrijednosti cijele ostavine; postojanju i trajanju zajednice života ostavitelja i nužnog nasljednika; imovinskom stanju nužnog nasljednika, oporučnih nasljednika i drugih osoba koje imaju nešto primiti iz ostavine.⁵⁴

8. Zaključak

Na temelju analize postojećih rješenja vezanih uz pravnu prirodu nužnog dijela i stavove autora koji su se bavili ovom problematikom, postaje jasno da nužni dio nasljednopravne prirode predstavlja najveće ograničenje slobode oporučnog raspolaganja te da se u onim državama u kojima je nužni dio oblikovan na taj način, volja ostavitelja izražena u oporuci i darovanju najmanje poštuje kada je tim besplatnim raspolaganjima povrijeđen nužni dio određenog nužnog nasljednika. Nadalje, na temelju proučavanja relevantne literature postaje jasno da su danas u svijetu sve izraženije tendencije da se sloboda oporučnog raspolaganja poštuje u što je moguće većoj mjeri, te da se ograničenja ove slobode sveđu na one slučajeve kada je doista potrebno institutom nužnog dijela zaštititi određene ostavitelju najbliže osobe.

Kako bi se ovo postiglo, dakle, kako bi sustav ograničenja slobode oporučnog raspolaganja nužnim dijelom postao fleksibilniji i prilagođeniji potrebama suvremenog čovjeka, potrebno je učiniti određene intervencije u postojeća rješe-

⁵³ Ova mogućnost spominje se i u Stojanović, N., *Neka zapažanja o zakonskom i nužnom nasljeđivanju u Republici Srbiji de lege lata i de lege ferenda*, *Aktuelna pitanja građanske kodifikacije*: zbornik radova, Niš, 2008., str. 226.

⁵⁴ Cf. bilj. 30.

nja vezana uz krug potencijalnih nužnih nasljednika, veličinu njihovog nužnog dijela i sl. Ipak, čini se da bi jedna od prvih stvari koje bi se trebale učiniti u tom smjeru trebao biti prelazak s nasljednopravne prirode nužnog dijela u obveznopravnu. Naime, nakon analize postojećih rješenja u pojedinim državama u kojima nužni dio ima obveznopravnu prirodu, uviđa se cijeli niz prednosti ovakvog sustava: pojednostavljenje cijelog postupka stjecanja nužnog dijela; poštivanje volje ostavitelja koliko je god to moguće; manje sukoba između nužnih nasljednika s jedne strane i oporučnih nasljednika i obdarenika s druge, očuvanje ostavine od rascjepkavanja itd.

Nije od malog značaja ni činjenica da se u relevantnoj literaturi upravo problematika pravne prirode nužnog dijela najčešće spominje u kontekstu mogućih, poželjnih i potrebnih promjena do kojih bi trebalo doći kako bi se ublažila ograničenja slobode oporučnog raspolaganja pravom na nužni dio. Također, prednosti obveznopravne prirode nužnog dijela istaknute su u radovima cijelog niza različitih autora (Cámara Lapuente, Jud, van Mourik, Pintens, Seyns, Ferrand, Foqué, Verbeke).⁵⁵ Stoga se u ovom radu predlaže da i u Hrvatskoj dođe do promijene pravne prirode nužnog dijela iz nasljednopravne u obveznopravnu, po uzoru na druge europske države koje su to u bližoj ili daljoj prošlosti već učinile, posebno po uzoru na nama susjedne zemlje kao što su Srbija i Mađarska.

⁵⁵ Cf. Cámara Lapuente, op. cit. (bilj. 13.), str. 291.; Jud u Welser, op. cit. (bilj. 35.), str. 101.; Ferrand, F. – Perspective 5, Comparative Law – France, Réserve héréditaire, ordre public et autonomie de la volenté en droit français des successions, u Castelein, Foqué, Verbeke, op. cit. (bilj. 14.) str. 196 ; van Mourik, op. cit. (bilj. 14.), str. 109.; Pintens, Seyns, op. cit. (bilj. 14.), str. 168.;; Foqué, Verbeke, op. cit. (bilj. 37.), str. 212., 219.-220.

*Dubravka Klasiček, Ph.D., Senior Assistant
Josip Jurij Strossmayer University
Faculty of Law Osijek*

Forced share: in kind or in value?

Abstract: *This paper deals with the legal nature of forced share which can be two-sided – forced share as a property right (forced share in kind), like it exists in Croatia and forced share as a money claim (forced share in value), like it exists in some European countries. The paper outlines basic characteristics of both of these systems, their advantages and disadvantages, it brings the overview of forced share as a money claim in certain European countries, it lists the standpoints of different authors that have written about this topic and it brings suggestions of possible changes concerning the legal nature of forced share in Croatia.*

Key words: *forced share, forced share in kind, forced share in value, forced share as a property right, forced share as a money claim, limitation of testamentary freedom, forced share de lege ferenda*